

A KÖZJOGTUDOMÁNY HELYZETÉRŐL: GLOBÁLIS ÉS LOKÁLIS HATÁSOK KÖZÖTT¹

CHRONOWSKI NÓRA
habilitált egyetemi docens (ELTE ÁJK)

1. Amikor a közjogtudomány a szakmai diskurzus tárgya, óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy mit gondolunk a közjogról, hogyan közelítünk hozzá. Hozzám legközelebb Horváth M. Tamás professzor és kúriai bíró felfogása áll, amelyet alkotmányjogi kurzusaim kezdetén rendre megosztok a hallgatóimmal is. Eszerint: „[a] közjog a közösségek joga. Hatókörében egy közösségi kormányzási forma és szint az állam. A társadalmi szerveződések működése, magántársaságok közcélú szerepekben, nonprofit szervek aktivitása, vallási közösségek és egyházak közszolgáltatási tevékenysége, a tradicionális közösségek működése más további e körbe tartozó megnyilvánulások. Ami a szinteket illeti a helyi és regionális *intézmények »alulról«*, a nemzetközi integrációk »fölről«*»* egészítik ki a hagyományos államkép formáit.”²

E megközelítés egyértelműen a közjog széles értelemben vett, többdimenziós, korszerű felfogását írja körül, amelyből a számomra szimpatikus tágran értelmezett közjogtudomány-megközelítés következik. Ez a hagyományosnak tekinthető alkotmány- és közigazgatási jogtudományon túl nyitott az európai jog, a nemzetközi jog, a pénzügyi jog, a versenyjog, a közbeszerzési jog, a médiajog és a bűnügyi tudományok körében zajló diskurzusokra is. Fontos azonban, hogy ez a nézőpont semmiképp nem a magánjog-tudománnyal való szembeállításon alapul, sőt, úgy vélem, a jogtudomány esetében nem is szükséges ilyen elhatárolásokra törekedni. A közjog és a magánjog megkülönböztetését didaktikai szempontból a kontinentális jogrendszerek történeti fejlődésének jellemzőjeként nem tartom haszontalannak, de abban egyetértek Jakab Andrással,³ hogy az iniciális megkülönböztetést csak azért

1 „A magyar közigazgatási jogtudomány aktuális kérdései” c., 2018. március 2-án (a KRE ÁJK Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely szervezésében, Rixer Ádám egyetemi tanár vezetésével, a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” című kiemelt projekt „Digitalizációtól a személyességig” című projektje keretében), a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen megtartott konferencián elhangzott előadás. A szerző kutatását az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíja támogatta.

2 HORVÁTH M. Tamás: Kie a közjog? (vitaindító) kozjavak.hu/kie-kozjog (2018. 02. 28.)

3 JAKAB András: *Az európai alkotmányjog nyelve*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2016, 359-369.

érdemes megtenni, hogy a későbbiekben legyen mit meghaladni, felismerve a különféle jogterületek és jogrétegek átfedését, egymásra hatását és a tudományos megközelítések migrációját.

2. Ebben a rövid írásban a magyar közjogtudomány helyzetéről osztok meg néhány gondolatot, de ehhez – mivel adott állam közjogtudománya is csak az egyik „szint” a többszintű, szintek és szereplők közötti kooperációra építő nemzetközi és európai tudományos térben, ezért – nem mellőzhető előzetesen utalni a közjogtudomány globális (nemzetközi) trendjeire. Ahogy a vizsgálati tárgy – a közjog – ugyanúgy a vizsgálódó tudomány is egyszerre és egyidejűleg négy – ideális esetben összeegyeztethető, vagy kevésbé komfortos szituációban széttartó – „nyomásnak” van kitéve: „felülről” a globalizációs és az európaizációs hatásoknak, „alulról” a regionalizáció és a lokalitás igényeinek. „Belülről” feszíti a közjogot a politikai kitétsége, azaz a politikumhoz való viszonya, és „több oldalról” érkező kihívás a módszertani sokszínűség elvárása, a szociológiai, a menedzsment, a közgazdasági stb. megközelítésre, a multi- és interdiszciplinaritásra nyitás.

3. Mielőtt ezeket a hatásokat közelebbről is vizsgálnánk, érdemes csupán egyetlen pillantást vetni arra, milyen tematika mentén folynak az aktuális közjogtudományi diskurzusok, amiről talán legjobban adott év nemzetközi konferenciafelhívásai árulkodnak. Ezek számosságára tekintettel itt most csak két példát ragadok ki, amelyek közös vonása, hogy az alkotmányos demokrácia és a válság összefüggéseire,⁴ valamint a válságra adható új tudományos válaszok megtalálásának fontosságára hívják fel a figyelmet.

Az első az International Society of Public Law (ICON-S) éves konferenciája (Hong Kong, 2018 június), amely az „*Identity, Security, Democracy: Challenges for Public Law*” címet viseli.⁵ A tematika szempontjából a szervezők előzetesen a következőkre hívták fel a figyelmet: „a korszakunkra jellemző identitás-küzdelmek keresik azokat az alkotmányos és jogi mechanizmusokat, amelyek képesek a plurális igények kielégítésére, és ez egyidejűleg különböző színtereken zajlik: a társadalmak nemzeti, nemzetek feletti, helyi, egyéni és közösségi szintjein; ráadásul több dimenzióban történik egyszerre: ezek közül csak néhányat említve etnikai, faji, vallási, nemi (gender), szexuális vagy kulturális téren. Az elmúlt években az identitás igények és a biztonsági kérdések központi szerepet játszottak a jog és a politika területén. A technológiai fejlődés bizonyos mértékig ellensúlyozta a hagyományos biztonsági aggályokat, de újakat is felvetett, mint ahogy a magánszféra és a politikai kontroll határait is új összefüggésekbe

4 Ezeknek a jelenségeknek kiváló összefoglalását ld. SAJÓ András: Alkotmányosság a bezárkózó társadalmakban. *Közjogi Szemle*, 2017/4, 1-6.

5 www.icon-society.org/2018-conference/ (2018. 03. 01.)

helyezte. Ugyanakkor a demokráciának, amely a különbségek kezelésére és az emberi törekvések megvalósítására vonatkozó széles körben tisztelt tartott politikai eszmény, kihívásokkal kell szembenéznie világszerte. Hogyan reagáljon a közjog ezekre a változó körülményekre?”⁶ A kongresszusra olyan javaslatokat kértek a szervezők, amelyek különféle megközelítést alkalmaznak: elméleti, történeti, összehasonlító, empirikus, jogi, etikai, etnográfiai, filozófiai vagy gyakorlatias, politika-orientált perspektívát, beleértve a közigazgatási jogot, az alkotmányjogot, a nemzetközi jogot, a bevándorlási és állampolgársági jogot és az emberi jogokat. A megközelítést illetően az előadók és a panelek a közjog belső szubnacionális, nemzeti, regionális, transznacionális, nemzetek feletti, nemzetközi és globális vonatkozásaival foglalkoznak.

A második pedig a Münsteri Egyetem „Challenges for public law in modern regulatory states” címmel meghirdetett konferenciája (2018. március 2-3.). A felhívás azokra a kihívásokra utalt, amelyekkel a modern szabályozó államok szembesülnek; nevezetesen „a társadalmi és gazdasági szabályozás egyre ambiciózusabb feladatait figyelembe véve nem csupán eredményeket várunk, hanem azt is, hogy ezeket törvényes és jogállami keretek között éadjuk el. Eközben feszültségek merülnek fel: megfigyelhetjük a szakértők és a végrehajtó hatalom befolyásának növekedését, és részben ennek ellensúlyozására a bírói hatalom kiterjesztését. E trendeket nehéz összeegyeztetni a hatalommegosztás és a demokrácia hagyományos felfogásával, és hozzájárulhatnak az elégedetlenség növekedéséhez, amely a populista mozgalmak és vezetők fokozódó támogatottságában fejeződik ki. Ezzel párhuzamosan a szabályozás gyakran elégtelen például az egyenlőtlenségek kezelésében. E kihívások és problémák többsége számos országban ismert, és egyre inkább a közjog nyelvén próbáljuk meghatározni és közjogi eszközökkel törekszünk megoldani őket. Ezért a közjogi jogösszehasonlítás fontosabb, mint valaha. Azt kell megérteni, hogy mit várhatunk a demokráciától, ehhez milyen fajta közreműködés és milyen intézményrendszer lehet hasznos, és miként kezelhetők a specifikus problémák – a megoldások keresésekor pedig érdemes figyelembe venni, hogy más rendszerek miként közelítenek ugyanezekhez a kérdésekhez elméletben és gyakorlatban. A vizsgálódásnak a hagyományos jogász doktrínákon és koncepciókon túl érdemes kiterjednie más tudományterületekre is, annak érdekében, hogy a meghatározó jogi, kulturális és politikai tényezők együttesen kerüljenek mérlegre.”⁷

6 www.icon-society.org/2018-conference/call_2018/ (2018. 03. 01.), saját fordítás.

7 Verfassungsblog.de/wp-content/uploads/2017/09/CPL_Mu%cc%88nster_24_9.pdf (2018. 03. 01.), saját fordítás.

Ezek a felhívások jól tükrözik a közjogtudományt foglalkoztató jelenkori dilemmákat és a korszerű megközelítési módokat, illetve a módszertani pluralizmus iránti igényt.

4. Térjünk most vissza a közjogot és a közjogtudományt egyaránt befolyásoló, egyidejűleg érvényesülő hatásokra és igényekre. Hatások, mert megkerülhetetlenül befolyásolják a vizsgálódás tárgyát, irányait; igények, mert a tudománytól elvárható, hogy reflektáljon rájuk. Fontos sajátosság az egyidejűség is: az intézmények, elvek, eljárások, pragmatikák közjogtudományi értékelésének egyszerre és együttesen kell számolni velük.

(i) A globalizáció tény, az alkotmányosság – a jogállamiság, a demokrácia és az emberi jogok védelme – pedig érték és követelmény. Ezek kölcsönhatása, összefüggéseinek feltárása az utóbbi évtizedekben számos közjogász érdeklődését keltette fel. A *globális alkotmányosság* olyan jelenségek a kutatására irányul,⁸ amelyek egyrészt az alkotmányosság értéként való elismerésén, másrészt a globalizáció tényén, pontosabban a globalizációból adódó korszerű következtetések levonásának szükségszerűségén alapulnak. A koncepció követői foglalkoznak egyfelől a nemzetközi jogi megközelítéssel: a nemzetközi jog alkotmányosodásának igazolását, lehetőségeit és határait kutatják. Másfelől – az alkotmányjog-tudomány oldaláról – az alkotmányjogi megoldások közeledésére, az alkotmányossági konvergenciára, tanulásra és konformitásra koncentrálnak a kutatók, feltárva természetesen a non-konformitás eredőit és a konvergencia korlátait is.⁹ E jelenségek vizsgálata empirikus kutatásokon alapul, és a világ alkotmányait, illetve azok létrejöttét és tartalmát az időbeli fejlődésre is figyelemmel elemézi, módszere tehát elsősorban a megértő, inkluzív összehasonlítás.¹⁰

8 Ld. pl. ACKERMAN, Bruce: *The Rise of World Constitutionalism*. *Virginia Law Review*, 83 (1997) 771-797., KLUG, Heinz: *Constitutional Transformations: Universal Values and the Politics of Constitutional Understanding*. In: SAMPFORD, Charles and ROUND, Tom (eds.): *Beyond the Republic. Meeting the Global Challenges to Constitutionalism* Leichhardt, NSW, The Federation Press, 2001, 191-204. A globális alkotmányosság kérdéseivel foglalkozik a *Global Constitutionalism* címmel 2012 márciusában indult folyóirat: journals.cambridge.org/action/displayJournal?jid=GCN (2018. 02. 25.)

9 WIENER, Antje, F. LANG, Anthony, TULLY, James, MADURO, Miguel Poiaras and KUMM, Mattias: *Global constitutionalism: Human rights, democracy and the rule of law*. *Global Constitutionalism*, 2012/1, 4-6.

10 Ld. különösen David S. Law és Mila Versteeg kutatásait. LAW, David S. and VERSTEEG, Mila: *The Evolution and Ideology of Global Constitutionalism*. Washington University in St. Louise, School of Law, Faculty Research Paper Series, Paper No. 10-10-01 (2010). Ld. még ELKINS, Zachary, GINSBURG, Tom and MELTON, James: *The Endurance of National Constitutions*. Cambridge, Cambridge University Press, 2009; AMAR, Vikram David and

A *globális közigazgatási jog* konceptualizálása szintén kezdetét vette: olyan kérdések kerültek a közigazgatási jog művelőinek látókörébe, mint a globális kormányzás adminisztratív vonatkozásai, az igazgatási értékek globalizációja, a tisztességes eljárás követelményeinek globalizálódása, az igazgatási aktusok és a demokratikus legitimáció nemzeti szinten túlmutató összefüggései, a nemzetközi szervezetek igazgatása és ennek összekapcsolódása a nemzeti szinttel, a globális szabályozási és igazgatási struktúrák működése, az informális kormányközi szabályozási és igazgatási együttműködések, a hibrid és tisztán magán transznacionális igazgatási hálózatok, a nemzetközi közbeszerzés, a verseny és a befektetővédelem adminisztratív eszközei stb.¹¹ Módszertanilag ez a terület is erőteljesen támaszkodik az empirikus vizsgálatra, a megismerő összehasonlításra, és folyamatosan visszahat a nemzeti közjogtudományra: azt nyitottabbá, árnyaltabbá és gazdagabbá teszi.

TUSHNET, Mark V. (eds.): *Global perspectives on constitutional law*. New York, Oxford, Oxford University Press, 2009. A korszerű tudományos eszmecserét elősegítik a www.comparativeconstitutions.org valamint a www.constitutionnet.org weboldalak is.

- 11 KINGSBURY, Benedict, KRISCH, Nico and STEWART, Richard B.: The Emergence of Global Administrative Law. *New York University Public Law and Legal Theory Working Papers*, 2005, 17, lsr.nellco.org/nyu_plltwp/17 (2018. 03. 01.), HARLOW, Carol: Global Administrative Law: The Quest for Principles and Values. *The European Journal of International Law*, 2006/1, 187-214. KRISCH, Nico and KINGSBURY, Benedict: Introduction: Global Governance and Global Administrative Law in the International Legal Order. *The European Journal of International Law*, 2006/1, 1-13. KRISCH, Nico: Global Administrative Law and the Constitutional Ambition In: DOBNER, Petra and LOUGHLIN, Martin (eds.): *The Twilight of Constitutionalism?* Oxford, OUP, 2010, CASSESE, Sabino et al.: *Global Administrative Law. Cases, Materials, Issues*, 2nd edn, IRPA, IILJ 2008, www.irpa.eu/wp-content/uploads/2011/06/GAL-Cases-Materials-Issues-2008-1.pdf (2018. 03. 01.), TRIPATHI, Rajeshwar: Concept of Global Administrative Law. An Overview, *India Quarterly*, 2011/4, 355-372. LADEUR, Karl-Heinz: The Emergence of Global Administrative Law and Transnational Regulation. *Transnational Legal Theory*, 2012/3, 243-267. CASSESE, Sabino, CAROTTI, Bruno, CASINI, Lorenzo, CAVALIERI, Eleonora and MACDONALD, Euan (eds.): *Global Administrative Law: The Casebook* (3rd edition), IRPA/IILJ, 2012, CASSESE, Sabino (ed.): *Research Handbook on Global Administrative Law*. Cheltenham/Northampton, Edward Elgar, 2016. BARR, Michael S. and G. P. MILLER: Global Administrative Law: The View from Basel. *The European Journal of International Law*, 2006/1, 15-46. CHITI, Edoardo, MATTARELLA, Bernardo Giorgio (eds.): *Global Administrative Law and EU Administrative Law. Relationships, Legal Issues and Comparison*. Berlin, Heidelberg, Springer 2011; CRAIG, P.: *UK, EU and Global Administrative Law: Foundations and Challenges* (The Hamlyn Lectures). Cambridge, Cambridge University Press, 2015; KINGSBURY, B., DONALDSON, M. and VALLEJO, R.: Global Administrative Law and Deliberative Democracy. In: *The Oxford Handbook of the Theory of International Law*. Oxford University Press, 2016. GAL weboldal: www.iilj.org/GAL/ (2018.03.01.)

(ii) A közjogtudomány európaizálódása a jogot és a jogtudományt az európai integrációs folyamat következtében érő általános hatásmechanizmusba illeszkedik. Emlékeztet e vonatkozásban Armin von Bogdandynak az évtized elején megfogalmazott kiáltványa a nemzeti jogtudományok szerepéről, kapcsolódásairól és feladatairól az európai jogi térben.¹² Ebből azt érdemes most kiemelni, hogy a mai európai jogrendszereket egyszerre jellemzik nemzeti és nemzetek feletti vonások, ezért a norma- és értékkonfliktusok, valamint az értékviták is változatosabbak. Bogdandy arra is felhívja a figyelmet, hogy az uniós tagság az államiság lényegi és meghatározó jellegzetességévé vált, a tagállamok közigazgatása az egész térség közigazgatásának részévé válik. Ebben a helyzetben a közjogtudomány számára (is) különösen lényeges

- a jogösszehasonlítás intenzív művelése (nem deskriptív, hanem inkluzív módon),
- annak folyamatos szem előtt tartása, hogy a nemzeti megoldás egyben európai is, a szintek között pedig nem hierarchia tételeződött, vagyis nem kizárólag az uniós jog alakítja a tagállamot, hanem az integrációs folyamat természetéből adódóan gyakran a nemzeti standardok, megoldások és fogalmak gyakorolnak hatást az uniós jogfejlődésre;¹³
- ezért továbbra is fontos a nemzeti és az európai közjogi dogmatika közötti kölcsönhatások, találkozási pontok azonosítása, de ezen túl az elméleti, empirikus, kritikai megközelítés alkalmazása olyan pluralizálódási potenciált jelent, amely végül elvezethet az új tudományos identitások kialakulásához: ezek legfőbb sajátossága a szinoptikus szemlélet, amely nem az elhatárolásokra törekszik, hanem a jogterületek egymásra utaltsága nyomán a szakterületek összekapcsolódására támaszkodik, és elfogadja a közjog európaizálódását, az európai jog nemzetköziesedését, a közigazgatás alkotmányosodását stb.

12 BOGDANDY, Armin von: A nemzeti jogtudomány az európai jogi térségben – kiáltvány. In: JAKAB András és MENYHÁRD Attila (szerk.): A jog tudománya. Tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal. Budapest, HVG-ORAC, 2015, 811-823.

13 Legismertebb alkotmányjogi példa a Solange ügyek német esetjogi vonala és az európai közösségi alapjogvédelem fejlődése közötti kapcsolat, de olyan integrált jogterületről is hozható precedens, mint a versenyjog: a C-32/11. sz. Allianz Hungaria-ügyben a magyar dogmatika európaizálódott (a versenyellenes cél fogalma) oly módon, hogy az Európai Bíróság a magyar fogalom meghatározást vette át. NAGY Csongor István: Állítsátok meg Leviatánt! A versenyellenes cél új fogalma a versenyjogban. *Verseny és Szabályozás*, 2016/1, 165.

(iii) A regionális kapcsolódás a kutatóhelyek „határmenti” együttműködéseiben, két- és többoldalú egyetemközi együttműködésekben manifesztálódik. Az európaizálódás mellett a regionalizálódásban, az régiós partnerekkel való szorosabb együttműködésben, a közjogi kultúrák régiós sajátosságainak azonosításában még sok kiaknázatlan lehetőség rejlik. A lokális igények pedig azt az elvárást juttatják kifejezésre, hogy a közjogászok nem szakadhatnak el a közvetlen közegtől, a szubnacionális és a helyi problémáktól. A tudomány művelői számára ez azt jelenti, hogy a kutatóhelyek (egyetemek, intézetek) a várossal, a térséggel és egymással folyamatos kommunikatív viszonyban állnak ideális esetben.

(iv) Az előbbiekhöz képest inherens sajátosságként merül fel a közjog tárgyának politikai jellege, amely megkülönbözteti más jogágaktól, és egyben a tudományos vizsgálat szempontjából módszertani kihívást jelent. A vizsgálati tárgy politikai karaktere azért erőteljes, mert az alkotmány és a közjog keretei között politikai és közhatalomgyakorlással összefüggő folyamatok realizálódnak. A közjog pozitív (tételes) jogként megállapítja a közhatalom gyakorlásának feltételeit, módját, kereteit, formáit és bírói kontrolljának különféle lehetőségeit. Olyan politikai intézményeket konstituál és szabályoz, amelyekben az állam szervezetenként jelenik meg, és amelyekkel a közhatalom gyakorlását, valamint a politikai folyamatokat ösztönzik, de – demokráciákban – egyben keretek között is tartják, korlátozzák.¹⁴ A közjogtudomány számára releváns kérdések a közhatalom legitimációjának forrása, a legitím közhatalom gyakorlásának korlátai, a jogok korlátozásának határai, a közszféra és a magánszféra – mozgásban lévő – határainak megvonása. Egyetértve Sólyom Péterrel, ezeknek az elemzése egyrészt módszertani választást, másrészt a priori politikai filozófiai érték döntést feltételez.¹⁵ A közjogi intézményekkel és szabályokkal módszertani és érték választást követően, hatalompolitikai szempontoktól függetlenül érdemes csak foglalkozni.

Összegezve a hatásmechanizmusokat, a közjogtudományra (is) rendkívül találóan vonatkoztatható Ádám Antal megállapítása: „*A posztmodernitás nagy kilengésű ingáinak újszerű tartalmú pólusaiként áll előttünk a[z...] egyetemesezés, egységesülés és integráció folyamata, valamint az ezekkel mereven szemben álló fundamentalista, szeparációs, izolációs fragmentálódás*

14 PETRÉTEI József: *Magyarország alkotmányjoga I. Alapvetés, alkotmányos intézmények*. Pécs, Kodifikátor, 2013, 32.

15 SÓLYOM Péter: *A közjogtudomány interpretív felfogásához*. In: BÓDIG Mátyás és ZÓDI Zsolt (szerk.): *A jogtudomány helye, szerepe és haszna. Tudomány módszertani és tudományelméleti írások*. Budapest, MTA TK JTI, OPTEN, 2016, 114-115.

vagy szegregálódás, [...] az elszigetelt, egymással és a nagy közösségekkel szemben álló kisközösségek kialakulása, az érdekek, a nézetek, a törekvések, a hagyományok, a vallások, a kultúrák, az életrendek stb. szerinti széttöredezettsége (Zersplitterung), esetleg széthasadása (délitment) a társadalomnak és a társadalmaknak.”¹⁶ Ezeket a jelenségeket a közjogtudomány is azonosítani, követni, magyarázni törekszik, a helyzetből adódó problémákra válaszokat találni igyekszik, ezért rendkívül pluralisztikus képet mutat.

5. A magyar közjogtudomány helyzetét és szerepét a közelmúltban két kitűnő kötet is bemutatta: Jakab András és Menyhárd Attila szerkesztésében 2015-ben jelent meg „A jog tudománya”,¹⁷ egy évvel később pedig „A jogtudomány helye, szerepe és haszna”, amelyet Bódig Mátyás és Zódi Zsolt szerkesztettek.¹⁸ Az előbbiben jogterületenként kapunk képet az alkotmányjog (Jakab András), a közigazgatási jog (Jakab András), a nemzetközi jog (Kovács Péter) és az európai jog (Varju Márton) tudományának hazai fejlődéséről, helyzetéről,¹⁹ az utóbbiban pedig Sólyom Péter hívja fel a figyelmet a módszertani viták szükségességére a közjogtudományban.²⁰ Ezekből a tanulmányokból az körvonalazódik, hogy Magyarországon a közjogtudományi szakosodás jellemző, bár a plurális megközelítésre is vannak példák;²¹ és – bár jól érzékelhetően

16 Ádám Antal: A posztmodernitásról és a posztdemokráciáról. *Közjogi Szemle*, 2012/1, 2.

17 JAKAB András és MENYHÁRD Attila (szerk.): *A jog tudománya. Tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal*. Budapest, HVG-ORAC, 2015.

18 BÓDIG Mátyás és ZÓDI Zsolt (szerk.): *A jogtudomány helye, szerepe és haszna. Tudománymódszertani és tudományelméleti írások*. Budapest, MTA TK JTI, OPTEN, 2016.

19 JAKAB András: *A magyar alkotmányjogtudomány története és jelenlegi helyzete* 159-192.; JAKAB András: *A közigazgatási jog tudománya és oktatása Magyarországon* 193-217.; KOVÁCS Péter: *A magyarországi nemzetközi jogtudomány rövid áttekintése* 334-354.; VARJU Márton: *Az európai jog tudománya Magyarországon* 355-381. In: JAKAB és MENYHÁRD (szerk.) i. m.

20 SÓLYOM i. m. 113-132.

21 Ld. Patyi Andrásnak, Varga Zs. Andrásnak, Kiss Lászlónak, Tilk Péternek vagy Rixer Ádámnak az alkotmányos közigazgatási jog körében megjelent műveit, az európai alkotmányjoggal foglalkozó egyre népesebb tábort (pl. Vincze Attila, Blutman László, Vörös Imre, Fekete Balázs, Majtényi Balázs, Jakab András, Varju Márton, Fazekas Flóra, Gárdos-Orosz Fruzsina, Várnay Ernő, Trócsányi László, Sulyok Márton és e sorok szerzője), az európai közigazgatási jog művelőit (pl. Balázs István, Boros Anita, Csatlós Erzsébet, Torma András, Vincze Attila). Van számos példa a jogszociológiai, empirikus, társadalomtudományi megközelítésre (ld. Gajduschek György, Fleck Zoltán, Pap András László, Tóth Judit, Pálné Kovács Ilona, Horváth M. Tamás munkásságát), a jogösszehasonlító kutatásokra (Sajó András, Uitz Renáta, Csink Lóránt, Fekete Balázs, Herbert Küpper, Hoffman István, Kecő Gábor, Vincze Attila, Tóth Judit, Takács Albert, Drinóczi Tímea, Halász Iván, Téglási András), és az alkotmányelméletek fejlesztésére (Jakab

többféle iskola működik, mégis csupán – kis mértékben, szűk körben zajlanak egymásra érdemben reflektáló szakmai viták, eszmecserék.

Ehhez képest a tág értelemben vett közjogi területen a hazai publikációs fórumok – szakperiodikák, elektronikus folyóiratok – száma örvendetesen magas.²² Ezek felsorolásszerűen és a teljesség igénye nélkül a Fundamentum (Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ, 1997 óta), az Acta Humana Emberi Jogi Közlemények (NKE, 2013-ban újraindítva, előzménye: Emberi Jogok Központja Közalapítvány, 1990-2009), a Közjogi Szemle (HVG-ORAC, 2008 óta), a Közjavak (MTA-DE Közszolgáltatási Kutatócsoport, 2015-től), a Pécs Journal of International and European Law (Centre for European Research and Education / PTE Európa Központ, 2014-től), az Európai Jog (HVG-ORAC, 2001 óta), a Parlamenti Szemle (Wolters Kluwer, 2016 óta), az Infokommunikáció és Jog (HVG-ORAC, 2004-től), az In Medias Res (Wolters Kluwer, 2012 óta), a Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás²³ (NKE, 2013-tól), az Új Magyar Közigazgatás (KÖZSZÖV, 2008 óta), a Kodifikáció (Kodifikátor Alapítvány, 2012-től), a Kodifikáció és Közigazgatás (Kodifikátor Alapítvány, 2012-től), a Comitatus (MÖOSZ 1991-től), a Jegyző és Közigazgatás (HVG-ORAC, JOSZ 2011-től). A számbeli gazdagság felveti a minőségbiztosítás kérdését: e téren egyrészt az anonim lektorálás – amelynek azonban a relatíve kicsi tudományos közösségben bizonyos kapacitáskorlátai vannak –, valamint a reflexió és a konstruktív szakmai vita, a tudományterület képviselőinek módszertani önreflexiója jelenthet megoldást.

A kutatók általában tematikailag korszerű kérdésekkel foglalkoznak, az európai és a nemzetközi diskurzusokra figyelemmel, de az utóbbi évtizedben jelentős kapacitásokat köt le a belső közjogi rendszer átalakítása. Előremutató, hogy az összehasonlítás szükségképpen inherens módszerré válik, nem

András, Tóth Gábor Attila, Halmai Gábor, Sólyom Péter, Ádám Antal, Bragyova András), valamint a politikatudományi és történettudományi szemlélet alkalmazására (Szente Zoltán, Kukorelli István, Smuk Péter, Máthé Gábor, Stipta István). A felsorolás hangsúlyozottan nem teljeskörű és csupán példálózó jelleggel érzékelteti a plurális identitások megjelenését a magyar közjogtudományban.

22 Ld. ehhez RIXER Ádám: *Szemponatok a magyar közigazgatás-tudományi folyóiratok értékeléséhez*. In: BENCSIK András és HORVÁTH Csaba (szerk.): *Demokrácia, jogállam, közigazgatás: Ünnepi tanulmányok Csefkó Ferenc c. egyetemi docens 70. születésnapjára*. Pécs, PTE ÁJK, Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, 2017, 161-180.

23 Előzményei: a Magyar Közigazgatás (BM, 1990-2006, NKI Nemzeti Közigazgatási Intézet 2011-12) és a Pro Publico Bono – Állam- és Közigazgatás-tudományi Szemle (Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatás-tudományi Kara 2011-12).

különálló szemlélet.²⁴ Úgy tűnik, hogy – a tudománypolitikát meghaladva – az államtudomány és közjogtudomány továbbra sem különül el, az eredményeiket nehéz is lenne egymás nélkül értelmezni. A közjogtudományi platformokat – még a módszertani értelemben vett eltérő ideológiai alapállás esetén is – kooperatív viszony jellemzi, amely közös rendezvényekben és projektekben nyilvánul meg a jogi és társadalomtudományi fakultások (ELTE ÁJK, ELTE TáTK, CEU, PPKE JÁK, KRE ÁJK, SZE ÁJK, DE ÁJK, SZTE ÁJK, PTE ÁJK, ME ÁJK) közjogi tanszékei, az NKE Államtudományi és Közigazgatási Kar tanszékei, az MTA TK Jogtudományi Intézete, valamint az MTA ÁJB Közjogi Albizottsága²⁵ különféle együttműködéseiben. A közjogtudományi alap- és alkalmazott kutatásokat a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, az Alkotmánybíróság, a Kúria és az Igazságügyi Minisztérium is kezdeményezte, illetve támogatta az utóbbi években, de kívánatos lehet a közjogi műhelyek közötti önszerveződő, hálózatos kapcsolódás erősítése.

6. Ebben a rövid áttekintésben a közjogtudomány általános helyzetét az aktuális tematikára is tekintettel elsősorban az alakító hatást gyakorló tényezők rendszerében érzékeltettem, de természetesen számos másféle megközelítés is lehetséges – az iskolák, a módszertan, a fejlődési tendenciák irányából. Úgy gondolom, hogy a közjog ma is a hatalom és hatalmak megszelídítéséről szól, ezért a tudománynak fontos feladata a jelenkori hatalmi működések, berendezkedések, megnyilvánulások, törekvések jogi korlátait elemezni, a hatalomgyakorlást az igazolhatóság tesztjén keresztül értékelni, és az ellentmondásokra rámutatni. Ehhez olyan morális értékválasztásra van szükség, amely egyensúlyt teremt az egyéni szabadság és a közjó előmozdítása között, az emberi méltóság alapján, a méltányosság, a tolerancia és a szolidaritás elveire tekintettel. Nem gondolom, hogy baj, ha a tudomány esetenként előreszalad – bár ilyenkor kiteszi magát az utópisztikus képzelgés vádjának –, mert a fenntartható világ érdekében a jövőorientált szemlélet nem kerülhető

24 CSINK Lóránt és SCHANDA Balázs (szerk.): *Összehasonlító módszer az alkotmányjogban*. Budapest, Pázmány Press, 2017; LŐRINCZ Lajos (szerk.): *Közigazgatás az Európai Unió tagállamaiban: összehasonlító közigazgatás*. Budapest, Unió Lap- és Könyvkiadó, 2006, FEKETE Balázs: *A jogösszehasonlítás magyarországi történetének és alkalmazásának alapkérdései*. In: JAKAB és MENYHÁRD (szerk.) i. m. 419-450.

25 Az MTA ÁJB 2016 óta működő Közjogi Albizottsága számos témakör megvitatását tette lehetővé az utóbbi időben, pl. természeti erőforrások: a használat közössége és a közösség használata, közszolgáltatások konfliktusai; a tagállamok birtokpolitikai mozgásterével kapcsolatos trendek, aktuális kérdések; a jogalkotás szakszerűsége és a jog közérthetősége; az egységes belső piaci reguláció és az uniós politikák változásai; a közigazgatási bíráskodás.

meg a közjogtudományban sem. Fontos továbbá a közjogtudomány számára mind a tematikus, mind a módszertani vita és a folyamatos önreflexió. Végül mellőzhetetlen a pluralizmus és az integráció – államtudomány és közjogtudomány esetében is. Az integráció jellemzői: az elhatárol(ód)ás helyett az együttműködés, a kapcsolódások feltárása és a komplexitás megragadása. Ilyen szemlélettel lenne esély a „közösségek jogát”, a többszintű és többszereplős közjogi térséget adekvát és alakító módon megragadni.

